

Nové knihy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 50 (2005), No. 4, 351--352

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141290>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2005

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

nové knihy

Peter Schreiber: Albrecht Dürer: Unterweisung der Messung. Studie otištěná v Albrecht Dürer — Das druckgraphische Werk, sv. III, str. 168–278. Vydalo Germanisches Nationalmuseum Nürnberg v nakladatelství Prestel München 2004; ISBN 3-7913-2626-0, 575 stran.

Mnichovské nakladatelství Prestel vydalo v reprezentativní úpravě tři velké svazky s grafickým dílem Albrechta Dürera a obsáhlými komentáři či analýzami. Svazek I v roce 2001: *Kupferstiche, Eisenradierungen und Kaltnadelblätter*, 288 stran; svazek II v roce 2002: *Holzschnitte und Holzschnittfolgen*, 560 stran; soubor zakončil už citovaný sv. III.

Peter Schreiber je mezinárodně známý a respektovaný znalec Dürerových geometrických projevů. Mnohokrát o nich přednášel, též několikrát v Praze. Spolu s Christophem Scribou napsal knihu *5000 Jahre Geometrie*, o jejíž mimořádné úspěšnosti a oblibě svědčí, že po 1. vydání v roce 2000 následovaly v letech 2002 a 2003 dotisky a v roce 2005 rozšířené 2. vydání.

Svou v každém směru brilantní studii opírá autor o původní vydání *Unterweisung der Messung*, první z roku 1525 a druhé — už posmrtné — z roku 1538. Oběma vydáními se může chlubit i Národní knihovna v Klementinu.

P. Schreiber začíná svůj rozsáhlý příspěvek vynikající povšechnou analýzou Dürerova *Unterweisung*... a pokračuje komentáři k jednotlivým stránkám a vyobrazením,

kteří jsou všechny reprodukovány. V analýze osvědčuje výjimečný a pronikavý — ale současně i kritický — pohled na obsah Dürerova spisu. Doslovný český překlad názvu, totiž „Pokyny k měření“, obsah Dürerovy knihy nevystihuje. V 15. století bylo slovo „Messung“ německým ekvivalentem pro geometrii. Dürer tak psal o geometrii, nikoliv o měření či vyměřování, jak je dnes pojímáme.

Autor správně zdůrazňuje, že v obecném povědomí je Dürerův zájem o geometrii chybně zužován jen na perspektivu. Mohly to způsobit velmi často reprodukováné kresby umístěné na konci 1. i 2. vydání a velmi zřetelně ukazující — bez potřeby jakéhokoliv slovního komentáře — konstrukci perspektivního zobrazení; mohla k tomu přispět i některá velmi známá Dürerova díla s pozoruhodnou perspektivou, jako mědirytina z roku 1521 „Sv. Jeroným v domku“ nebo dřevořez z roku asi 1503 „Odpočinek na útěku do Egypta“ či tajuplná „Melancholia I“, rovněž mědirytina z roku 1514. Proti této jednostrannosti P. Schreiber zmiňuje osm oblastí geometrie, do nichž zasahuje Dürerovo *Unterweisung*... Zmíním se jen o nejdůležitějších.

V Dürerově knížce jsou velmi zřetelně formulovány — hlavně kresebně — základní myšlenky toho zobrazování trojrozměrných útvarů do roviny, kterému říkáme projekce na dvě kolmé průmětny. Je dobře známo, že ji jako samostatnou geometrickou nauku stvořil Gaspard Monge (1746–1818) svou *Géométrie descriptive* z roku 1795. Jí silně zastínil své dva velmi významné předchůdce, kterými byli právě A. Dürer a Amédée Frézier (1682–1773) s trojsvazkovým dílem z 30. let 18. století. Zvláště pozoruhodné jsou Dürerovy konstrukce rovinných řezů rotační kuželové plochy, a to eliptického, parabolického a hyperbolického, vždy ještě se sestrojením skutečného tvaru řezu pomocí třetí průmětny. Obrázky jsou dokonce tak instruktivní, že k porozumění konstrukcím není ani zapotřebí textu. Dürerovo sestrojení eliptického řezu s jeho skutečným tvarem (v němž A. Dürer podlehl názoru a neviděl v něm — přes správnost své konstrukce — elipsu) reprodukuje M. Kočandrle a L. Boček ve své učebnici *Analytická geometrie pro gymnázia*, dotisk 2. vydání, 1995.

Hodně pozornosti věnoval A. Dürer konstrukcím různých křivek, též prostorových. Tak třeba sestavení šroubovice na rotační válcové ploše je opět zcela srozumitelné bez doprovodného textu. Nepřekvapuje, že se A. Dürer zabýval i pravidelnými tělesy a tělesy z nich odvozenými.

Aby recenze nebyla jen — i když velice zaslouženou — chválou, připojím jednu kritickou poznámku. Autor se sice stručně zmiňuje o vlivu italských renesančních umělců na Dürerovu aplikaci perspektivy v jeho dílech, ale jinak ponechává stranou Dürerovy nikoliv italské předchůdce a následovníky. Z prvních — zabývajících se perspektivou — by si aspoň jmenování zasloužili Němci Michel Wolgemut (1434–1519), Hans Holbein starší (okolo 1460–1524), Michael Pacher (okolo 1430–1498) a Francouz Jean Pélerin zvaný Viator (před 1445–1524), autor pojednání *De artificiali perspectiva*, Toul 1505 [srv. Hans Schuritz: *Die Perspektive in der Kunst Albrecht Dürers*, Frankfurt a. M. 1919]. Z druhých — Dürerových žáků a současníků — nebyli nevýznamní bratři Hans Sebald Beham (1500–1550; mědirytina Melencolia 1539) a Berthel Beham (1502–1540) a Lucas Cranach starší (1472–1553) [srv. katalog Národní galerie z výstavy „Albrecht Dürer — grafické dílo“, Praha 1994].

Nedávno vyšel sborník přednášek z Keplerova symposia [J. MAASS, U. LANGER, G. LARCHER: *Kepler Symposium — Philosophie und Geschichte der Mathematik*, Universität Linz, 2005]. V tomto sborníku je na str. 85–107 Schreiberův příspěvek „Albrecht Dürers Geometrie aus heutiger Sicht“. Lze jej považovat za znamenitý doplněk k recenzované studii.

Četba Schreiberových analýz a komentářů je potěšením zvláště pro čtenáře, který má už jistý přehled po geometrii a jejím vývoji včetně jejích vztahů k umění. Mladšímu čtenáři lze jako přípravnou četbu doporučit

knížku E. SCHRÖDER: *Dürer — Kunst und Geometrie*, Berlin 1980, 79 stran.

Schreiberova vynikající analýza je velmi významným příspěvkem k literatuře o geometrii v Dürerově díle a obecněji o vztahu geometrie k výtvarnému umění vůbec.

Evžen Jolík

Fyzik Václav Dolejšek (1895–1945).
Editori: Emilie Těšinská, Zdeněk Dolejšek, Michael Heyrovský a Miloš Rotter. Vydalo nakladatelství Matfyzpress v Praze v roce 2005, ISBN 80-86732-38-X; 288 stran.

Publikace vznikla u příležitosti Světového roku fyziky i životních jubileí profesora Václava Dolejška v roce 2005. Připomíná v širším kontextu české i světové vědy a na pozadí historických událostí první poloviny dvacátého století jednu z předních osobností české fyziky. Publikace je sestavena z historických studií, vzpomínek pamětníků a edice vybraných archivních pramenů. Přetiskuje (s nezbytnými redakčními úpravami) některé dříve publikované stati, které doplňuje zcela novými texty. Na závěr je zařazena rozsáhlá obrazová příloha. Většina fotografií pochází z rodinných archivů RNDr. Z. Dolejška, CSc., a M. Heyrovského, PhD., a byla profesionálně elektronicky zpracována a upravena PhDr. P. Scheuflerem a K. Scheuflerovou. Orientaci v knize usnadňuje jmenný rejstřík. Obsah, přehled základních životopisných dat V. Dolejška a popisy obrázků jsou na konci knihy uvedeny rovněž v anglickém překladu.

Publikaci si lze objednat či zakoupit přímo u vydavatele: Univerzita Karlova, Matematicko-fyzikální fakulta, vydavatelství Matfyzpress, Sokolovská 83, 186 75 Praha 8, e-mail: matfyzpress@mff.cuni.cz (za velkoobchodní cenu 120,- Kč plus poštovné). Za velkoobchodní cenu je kniha k dostání rovněž v prodejně skript MFF v budově V Holešovičkách 2, 180 00 Praha 8.

Miloš Rotter